לה: ר"מ הר הבית פרק שני מדות ר"ש

א ב המזבח בו' עלה אמה וכנס אמה עלה ה' וכנס אמה. הכמיסות[1] שנה (בשנה) אבל עלה שליבי זה מקום הקרנות שלא היה שם כמיסה לא קחסיב ואותן ג' כמיסות במקרא וג' אמות קומתו משפת סובב ולמעלה ושניות הן בפ' איזהו מקומן (דף נד.): זהו שובב. ואחר ומביא מלבן של כ"מ על כ"מ וגבהו [2] אמה זהו מקום מערכה ואחר ומביא מלבן אמה על אמה וגבהו אמה זהו קרן וכן לכל קרן (ה) וקרן הסיפוי עליו כדי לקיים המדה שלמדה יחזקאל ברוח הקודש ומפני שלא היה בו ספוק שהדמיים נתמנן על יסוד מערבי ועל יסוד דרומי כאותה אמה שהיסוד אוכל בדרום ויורדין בהן באותן שני נקבים שבאותה הקרן ומתערבין באמת המים העוברת בעזרה ויוצאין דרך הדרום: עם המים לגחל קדרון דרך הדרום: **ג** [3] **אמה על אמה.** בחפירה: **ורבובה.** כעין אריבה מקוקה בכבש במערבו ושם נתמנן פסולי חטאת העוף עד שתעובר צורתן ויצאו לבית השרפה: **ד למטה מן** הבחילה. מה שקורין טוד"ק בלע"ז שלא נחפר בו מעולם: **והפגימה אל דבר.** בין מלבנן בין מעל בין בגרזל היא פוסלת: **מלבנין אותן.** המזבח וקירותיו: **מפני** הדמים. שמזין כל הסדע בקיר ובקרן: **בכפים של ברזל.** טרוטיל"א בלע"ז: **אינו בדין שיניף.** שיבא מוקף עליו: **ה ו' סדרים.** היו הטבעות בשורה אחת ובכל סדר ארבעה טבעות שהן כ"ד טבעות לכ"ד משמרות וי"ל ד' סדרים היו של שם שם טבעות שהן שמי כ"ד: **שעליהן** שוחטין. ותמן נאמר הבהמה בטבעת שיש לה כ' רגלין ונועלה בקרקע והאומר מקוע שם ויכול ימיד לשוחטם: **בית המטבחיים.** שקורין מיקלר"ה: **ועליו.** כלומר בתוחו מקום ת' עמודים נגבים קרנים ולא גבוהים: **ורבועים של ארז.** כרותות ארזים על גבי שני העמודים אריבע קורות על ת' עמודים: **ואונקליות.** ימיתות ברזל קטעות בקורות ג' סדרים של ימיתות תקנו בכל קורה וקורה סדר זה גבוה מחבירו ואומר אני שנמנן לתלות בו בבשר ובאמצעי לתלות בו חיל והגבוה לתלות בו פר ומפסיקין ומנתחין ומביאין הקרביים על שלחנות של שיש שלמעלה בין העמודים: **ו משוך בלפי הדרום.** שלא היה עומד באמצע בימים אלא כבין האולם ולמעלה: **רום מעלה חצי אמה.** הרי ו' אמות גובה ל"ב מעלות: **ושלחה.** משך שלה כלפי האולם אמה אמה ורובד שלם כשעלה אמה אמה בשלא שתי מעלות היתה אמה שליבת אלקה ברובד שלם אמות רחב שוה הרי ממש אמות בשלשה מעלות אמה אמה ורובד שלם שלם כן עשה בשלשה מעלות אחרות שהן ממש אמות הרי עשר אמות והעליונה היתה אמה אמה ורובד אריבע שהן שם אמות הרי ששה עשר אמות העליונה ושם אמות של רוס אלי אמה לשנים עשר מעלות הרי עשרים ושתים אמות אין הדבר מכוון לי שכן רוס המעלה אינו מתרחב ממדה כלל ורובד אמצע לעפה אלקה ה' אמות היה בעליונה שאבל אולם ולרבי יהודה [4] כ"ג אמות היו וא"ל לומר כן שלא לרומיר סכום המדה אף רבינו לא עמד במדה זו: **ז ורחבו עשרים.** כרוחב ים: **מלתריות של מילא.** קורות שקורין ים"ט בשמשיון בחומה בין נלבך לנדבך והן של עץ אלה ומיוסה זהו של מילא. ולי נראה לשון כלי מילת כ"ש כלשוני המעיל: **של גביו.** על גב פתח אולם: **אמה מזה ואמה מזה.** עודפות על כ' אמה של רחב הפתח וכן אמרינה הרי לאמונה בת כ"ב ושניה כ"ד ושלישית כ"ו ורביעית בת כ"ח וחמישית היא עליונה בת ל': **ח** ובלונגות. פרק"ם מכותל של היכל לכותלו של אולם למעלה מפתח גבוה מ' קבועות ראשיהן בגגון מכן ומכן כדי שלא יבעבע ויפריד כותל אולם מכותל היכל: **קבועות בתקרת האולם.** ותולות למעה באולם שאוחזין בהן פרחי כהונה מפסגין ועולין ליהנות בהדר מעשה תלם ותבריו בימי תגי זכריה ומלאכי בחלונות עליות האולם לנוי וליופי כעין שעושין ברים לטיל ולהתענג וקורין ייטו"ר: ומודלה. כעין דלית טרייל"ש: שלש מאות בהנים. לפנותה ולפרק משוי גרגיריה ותשכולות שתלוי עליה: הדרן עלך המזבח

ו [5] **ולשבות היו תחת עזרת ישראל ופתוחות לעזרת הנשים ששם הלוים נותנים כנורות ונבלים ומצלתים וכל כלי שיר** [6] **עזרת ישראל היתה אורך מאה אמה ושלשים וחמש** [7] **על רוחב אחת עשרה וכן עזרת כהנים היתה אורך ק' אמה ול"ה על רוחב י"א וראשי** [8] **ופספסין מבדיל בין עזרת ישראל לעזרת הכהנים רבי אליעזר בן יעקב אומר** [9] **מעלה היתה גבוהה אמה והדוכן נתון עליה ובה שלש מעלות של חצי חצי אמה נמצאת עזרת הכהנים גבוהה מעזרת ישראל שתי אמות ומחצה** [10] **כל העזרה היתה** [11] **אורך מאה ושמונים ושבע על רוחב מאה ושלשים וחמש וי"ג** [12] **השתחויות היו שם אבא יוסי בן חנן אומר כנגד י"ג שערים דרומיים סמוכין למערב שער העליון שער הדלק שער הבכורות שער המים ולמה נקרא שמו שער המים שבו מכניסין צלוחית של מים של ניסוך בחג** [13] **רבי אליעזר בן יעקב אומר בו המים מפכים ועתידין להיות יוצאין מתחת מפתן הבית ולעומתן בצפון סמוכין למערב שער יכניה שער הקרבן שער הנשים שער השיר ולמה נקרא שמו שער יכניה שבו יצא יכניה בגלותו שבמזרח שער נקנור וב' פשפשים היו לו אחד מימינו ואחד משמאלו ושנים במערב לא היה להם שם:**

הדרן עלך הר הבית

[14] **המזבח** היה [15] **שלשים ושתים על ל"ב** [16] **עלה אמה וכנס אמה זה היסוד נמצאת שלשים על שלשים עלה חמש וכנס אמה זה הסובב נמצא כ"ח על כ"ח מקום הקרנות אמה מזה ואמה מזה נמצא כ"ו על כ"ו מקום הילוך רגלי הכהנים אמה מזה ואמה מזה נמצא כ"ד על כ"ד מקום המערכה א"ר יוסי מתחלה לא היה אלא כ"ח על כ"ח כונס ועולה במדה זו עד שנמצא מקום המערכה כ' על כ'** [17] **וכשעלו בני הגולה הוסיפו עליו ארבע אמות מן** [18] **הצפון וד' אמות מן המערב כמין גמא שנאמר** [19] **והאריאל י"ב ארך בשתים עשרה רוחב רבוע יכול שאינו אלא י"ב על י"ב כשהוא אומר על ארבעת רבעיו מלמד שמן האמצע הוא מודד י"ב אמה לכל רוח** [20] **וחוט של סיקרא חוגרו באמצע להבדיל בין הדמים העליונים לדמים התחתונים** [21] **והיסוד היה מהלך על פני כל הצפון ועל פני כל המערב ואוכל בדרום אמה אחת ובמזרח אמה אחת ובקרן**

ו העזרה מוחלטת והוא שאמר עליה כאן כל העזרה וכו' הוא מתחלת עזרת ישראל ולמעלה עד עשתי עשר אמה אחורי ההיכל כמו שיתבאר בסוף מסכ' זו ומקום זה הוא שחיינין על זחוט כרת ועל שגגתו חטאת והוא הנקרא מקדש מוחלט וכבר ביארנו פעמים שזה הוא מ"ק שאומר שעערי העזרה הן י"ג אבל חכמים אומרים שבע ונותנין טעם שאבל עשרה השתחויות כנגד י"ג פרלות שהיו בסורג כמו שהקדמנו בפרק זה:

הדרן עלך הר הבית

לא זכר גובה המזבח כולו לפי שהוא מפורסם אלא נשתנה לא הוסיף ולא גרע אמרו המזבח שעשה משה ר' אמות ושעשה שלמה ר' אמות ושעשו בני הגולה ר' אמות והא כתיב ג' אמות קומתו משפת מערכה ולמעלה וכבר נתבאר שגבהו ר' אמות ואמה יסוד וחמשה סובב ר' אמות מערכה ואמה קרנותיו לפי שכל קרן הוא אמה על אמה על רוס אמה ואני אלייר אותו ואכתוב מדותיו באמות כמו שאמרה משנה זו ואמ"כ אשוב ואלדקדק בביאוריו ואזכור מה שנתבאר בהש"ס בגמרת מנחות לפי שהקפידה על מדת המזבח בתורה גדולה מאד וכן על מקומו ונאמר בדברי הימים (א' כב) כשיחד להם מקום המזבח שנאמר ויאמר דוד זה הוא בית ה' אלהים וזה מזבח לעולה לישראל ואמרו רבותינו ז"ל[22] אמר רבי אלעזר ראה מזבח בנוי ומיכאל הסר הגדול עומד ומקריב עליו ואמרו[23] ג' נביאים עלו עמהם מן הגולה אחד שהעיד להם על המזבח ואחד שהעיד להם על מקום המזבח ואחד שהעיד להם שמקריבין אע"פ שאין בית ונענין מה שאמרו על המזבח שהוא העיד בדוקא על מדתו כמו שאמר וראו שהדע שהמזבח הבנוי לא היה גבוה כמו שאמרו מרע"ה אלא כולו מקשה כמו שאמרו מענין בנינו אמרו (זבחים דף נד.) כילד בונין את המזבח מביא מלבן ל"ב על ל"ב וגבהו אמה ומביא אבני מפולמות גדולות וקטנות ומביא סיד וחפת וקוביים וממתה ושופך ויהו יסוד ומביא מלבן ל' על ל' גבהו ה' אמות ומביא

ויפריד כותל אולם מכותל היכל: **קבועות בתקרת האולם.** ותולות למעה באולם שאוחזין בהן פרחי כהונה מפסגין ועולין ליהנות בהדר מעשה תלם ותבריו בימי תגי זכריה ומלאכי בחלונות עליות האולם לנוי וליופי כעין שעושין ברים לטיל ולהתענג וקורין ייטו"ר: ומודלה. כעין דלית טרייל"ש: הדרן עלך המזבח

מסורת הש"ס

א) יומא טו. מנחות לז:, ב) שקלים ט: [כל המשנה], ג) [יומא נח:], ד) זבחים כד. [מנחות לז:], ה) [שבת מה.], ו) זבחים ספ:, ז) ל"ל הדרדום, ח) כתובות יח. זבחים נג. מנחות לז:, ט) זבחים נד., י) שם בשבת כל"ל. יעב"ץ, כ) ל"ל ג' אמות, ל) שיך לדף שאחר זה, מ) ל"ל נג:, נ) [זבחים סב.].

הגהות הב"ח

(א) בפירוש ר"ש ד"ה זהו סובב וכו' וקרן הם"ד ותמ"ל מ"ה הוסיפו וכו' שלא היה בו באותו מקום מערכה ע"כ הס"ד:

תורת אור השלם

א) וְהָאַרִיאֵל שְׁתֵּים עֶשְׂרֵה אֹרֶךְ בְּשְׁתַּיִם עֶשְׂרֵה רֹחַב רִבּוּעַ אֶל אַרְבַּעַת רִבָּעָיו:
(יחזקאל מה. מז)

שיטה מקובצת

(ל) הדרום תיבות מן הצפון בטחק:

פי' הרא"ש

[שייך לדף לו.]

ב היו שני נקבים. כתוב איסור על הלפסה שהדמיין הנתמנין על יסוד המערבי הן שיני הדמים הפנימיים ועל יסוד דרומי הן שיני דמים החיצונים ודבר הנקבים יורדים על הלפסה וסולכין לאמת המים הטובלת בעזרה ויוצאין לגחל קדרון והדם רבה על המים ונעשית זבל ומכבר לגנים לזבל: **ג ובבית היתה** קבועה. כמבלה שבה מגביהין את הטבלה: **ויורדין לשיתין ובונקין אותן.** מין של נפים שנקבים בהן כדאיתא בפ' לולב ובערבה (דף מט.) אחת לפי שנה פרחי הבוצה יורדין לשם ומלקטין [מהם] יין קרום ולית ליה לאחר תנא דשיתין יורדין עד התהום ופליגי בה תנאי ו) בפ' בתרא דשוכה: **בשב היה בדרומו של מזבח.** שיעלו עליו למזבח דכתיב אל פני המזבח ומקום שעלו עליו קרוי פנים וכתיב ירך המזבח בצפונה ומדיבר בלפון פנים מדום: **ורבובה היתה במערבו.** אל כנס פי' מלון שיהה במערבו של כנס ורבוצה היתה נקראת שם היו נותנין פסולי חטאת העוף שתעובר צורתו ותצא לבית הסריפה וכפ' כל שנה [דף לה.] אליעי בה ר' יוחנן אמר

תוספות הש"ס

ל) יומא לא. מנחות לז:, מ) [כל המשנה], נ) [יומא נח:], ס) זבחים כד. [מנחות לז:], ע) [סוכה מה.], פ) זבחים ספ:, צ) ל"ל הדרדום, ק) כתובות יח. זבחים נג. מנחות לז:, ר) זבחים נד., ש) שם בסוכה כל"ל. יעב"ץ, ת) ל"ל ג' אמות, א) ל"ל דף שאחר זה, ב) ל"ל נג:, ג) [זבחים סב.].

פי' הרא"ש

ל"ב. מדרום לנפון ומערב לצפון אבל מנפון לדרום כל פני הדרום לא היה אלא ל"ש כי לא היה יסוד בצפון ובדרום על המזבח בנוה אמה ג). **כנס אמה.** מ' במערב ונפון ובמזרח ל"מ על ל"מ ומפרש בפרק קדשי קדשים [דף לה.] דמתחילה הביא מלבן של ל"ב על ל"ב בגובה אמה ומילא פוחו אבנים ועדי וקוניא וממתה ושופך ואח"כ מביא מלבן של ל"מ על ל"מ ואח"כ מביא מלבן שהוא כ"ח על כ"ח בגובה ג' אמות ואח"כ מלבן שהוא כ"ו על כ"ו מקום הילוך רגלי הכהנים. סביב המערכה שאם היתה המערכה נוגעת בקרנות לא היה [מקום] לכהן לילך סביב המערכה להיות אוכלים ולהפך בגזרת את הבהנים שלא נתעבלו: **נמצא כ"ד על כ"ד מקום המערכה.** ודרים ליה לקמן מקרא דכתיב ויחזקאל שחים עשרה אמה אך על שחים עשרה [רחב] רוחב יכול שאינו אלא ל"ב על ל"ב כשהוא אומר ד) על ארבע רבעיו דמים הוה אומר מאמצעית הוא מודד: **אמר רבי יוסי מתחילה.** בגרת לאמון לא היה כל המזבח אלא כ"מ על כ"מ וכשבנס אמה יסוד ואמה סובב ואמה קרנות ואמה מקום אלך רגלי הכהנים בשאר מקום המערכה כ' על כ' וכיינו דכתיב בדברי הימים (ב' ד') ויעש (שלמה אח) מזבח הנחשת עשרים אמה אורכו ועשרים אמה רחבו ואמה מקום המערכה קא חשיב מזבח אבנים היה ועשאו אמה בתוחשה שעשאו מבחר: **הוסיפו עליו ד' אמות מן הדרום כמין גמא.** ה) כף יוחנן כתה ל"ב (ד"ש) מן הדרום) ולא כמו שכתוב בספרים ד' אמות מן הצפון לדרום (דף פא.) מבוה שיתן הוסיפו שהיו מתחילה חוץ למזבח והכניסו אותן שיהיו אמה המזבח והנשאר לא קרן דרומית מערבית כדאמן בגמרא חמיד (פ"ז ע"ב) מסיקן הוא מזמנין מקבן דרומית מזרחית מזרחית לפונית (לצפונית) מערבית מערבית דרומית נתנו לו יין לנסך (כו') ותנן נמי בפרק קדשי קדשים [דף נב.] אמאת הבוף היתה עשויה על קרן דרומית מערבית כו' וג' דברים היו מבמבים לאמלה ניסוך המים והיין (וכו'): **וחוט הסקרא.** נמצ לחוט: **חוגרו באמצע.** מקיף כל המזבח אמה אחת למטה מן הסוכה: **להבדיל בין דמים העליונים.** אמאת בהמה ושאת הבוף: **לדמים התחתונים.** אאר כל הזבחים וחטאת הבוף ודרים ליה מקרא בפ' איזהו מקומן [דף נב.] דכתיב [שמות כז] ויסיתה הרשם עד מלי המזבח תחורה נתנה מחיצה להבדיל בין דמים התחתונים לדמים העליונים: **והיסוד.** היה מהלך כל אורך הצפון והמערב ואכנס בדרום אמה אחת ובאחר כל הדרום ובמזרח אמה אחת ובאחר כל הדרום ובמזרח אמה אחת ובאחר כל הדרום [בגמרא מנן] ומתרגמינן בתחנתי' יתבי מקדשא ותריש בית אבי אבל בנים לאמון אבים אבים אמה אחת אבים אמה אחת אבים אמה אחת